

Et arabisk charter for menneskerettigheter

Av Morten Bergsmo

Det er utarbeidet et arabisk charter for menneskerettigheter. Rettighetskatalogen omfatter de tradisjonelle sivile og politiske rettigheter, mange sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter, samt et avsnitt om kollektive rettigheter for det arabiske folk. Det er tenkt opprettet såvel en kommisjon som en domstol etter mønster av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon.

Det internasjonale institutt for høyere studier i kriminologi i Siracusa, Italia, arrangerte i desember 1986 en konferanse om menneskerettigheter i den arabiske verden. En del arabiske menneskerettighetseksperter deltok. De utarbeidet og godkjente enstemmig et utkast til et arabisk menneskerettighetscharter, «Charter on Human and People's Rights in the Arab World». Utkastet er omfattende både med hensyn til rettighetene som er kodifisert og de organer som foreslås opprettet. Vi skal nå se litt nærmere på charterets innhold.

CHARTERETS INNLEDNING

Innledningen har en klar politisk profil. Først fastslås det nøytrale at menneskets iboende verdighet og de like og uslettelige rettigheter til alle mennesker er grunnlaget for frihet, rettferdighet og fred i verden. I annet avsnitt nevnes så de uoppløselige bånd som forener «the Arab Nation». Fjerde avsnitt omhandler

de «utallige ødeleggelsene» som har rammet det samme folk på grunn av manglende respekt for arabernes kollektive rettigheter. Israels eksistens omtales i sterke vendinger. Det appelleres til alle arabere om å gjøre charterets innhold til et felles ideal og til det første skritt i den omfattende arabiske «nasjonale gjenfødelse».

RETTIGHETSKATALOGEN

Kodifiseringen av rettigheter og grunnleggende friheter bygger i hovedsak på Menneskerettighetserklæringen av 1948 og FN-konvensjonene av 1966. Vi skal kort se på noen av de litt mer spesielle bestemmelsene.

Av 49 rettighetsartikler i charteret omhandler 17 de sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter. Seks art. dreier seg om kollektive rettigheter, mens de resterende regulerer de klassiske rettighetene, med unntak av et par som mer har karakter av formålsbetraktninger.

Det gjelder art. 34 som sier at formålet med utdannelse og kultur skal være å utvikle menneskets personlighet, å befeste troen på arabisk enhet, å vektlegge åndelige og religiøse verdier, samt å styrke respekt for menneskerettighetene. Videre slår art. 43 fast et av Nürnberg-prosessenes prinsipper: Ordre fra overordnede legitimerer ikke brudd på de foregående 42 bestemmelsene.

Art. 2 nr. 3 åpner for dødsstraff. Det settes som vilkår at dommen avsies av en bemyndiget domstol og at den dømte har ankeadgang til en høyere domstol og benådningadgang. Under art. 8 om bevegelsesfrihet fastslås det i nr. 3 at ingen statsborger kan utvises fra sitt land. Art. 9 kodifiserer tanke- og trosfrihet, men sier i nr. 2 at begrensninger kan skje. Vilkårene er da at slike inngrep er minimale og at de har hjemmel i lov. En tilsvarende begrensning finner vi i art. 10 om ytringsfrihet og art. 12 om retten til privatliv.

Når det gjelder de sosiale og økonomiske rettighetene fastslår art. 13 at familien er samfunnets grunnleggende enhet. Art. 18 sier at alle har rett til å leve i et tilfredsstillende og rent miljø. Art. 24 hevder at staten skal sikre en rettferdig fordeling av samfunnets inntekter blant borgerne. I art. 28 finner vi

en begrensning av fagforeningenes rett til aktiviteter basert på «ordre public»-betraktninger.

ARABERNES KOLLEKTIVE RETTIGHETER

I charterets del II finner vi de kollektive rettigheter kodifisert. Art. 44 er den mest omfattende. I dens nr. 1 fastslås selvbestemmelsesretten til «the Arab people». I nr. 2 leser vi at araberne har rett til å fjerne alle former for utenlandsk økonomisk utbytting og å få slutt på all økonomisk avhengighet. Nr. 3 går videre med å fastslå arabernes rett til egne naturrikdommer.

Art. 45 hevder at «det arabiske folk, i alle dets land. . .» har en naturlig rett til forening og til å arbeide for å realisere dette med alle lovlige midler. Hva som menes med «lovlige midler» fremkommer ikke av denne artikkelen, men av art. 46. Der sies det at væpnet strid er et lovlig middel. Ifølge denne art. er det en rett å bruke slike midler for å bekjempe okkupasjon av «arabernes hjemland». Art. 47 derimot, sier at konflikter mellom arabiske land *ikke* skal løses med bruk av vold. Endelig hevder art. 48 at araberne har rett til å hjelpe folk som okkupert eller utsettes for rasediskriminering med alle lovlige midler.

INSTITUSJONENE

I del III kapittel 1 og 2 finner vi bestemmelser om en arabisk menneskerettighetskommisjon og -domstol. I art. 50–52 er reglene om kommisjonens sammensetning. Den skal bestå av 11 eksperter som velges (etter nominasjon) av de ratifiserende stater. De velges for en periode på fire år. Art. 53 og 54 fastslår hva oppgavene til kommisjonen skal være. Den skal a) arbeide for å fremme rettighetene i charteret; b) vurdere regelmessige rapporter som partene skal utarbeide; c) vurdere klager fra ratifiserende stater mot andre parter til charteret; d) vurdere klager fra individer eller juridiske personer (foreninger, selskaper o.l.) i en ratifiserende stat mot andre parter til charteret. Dette gjelder når den nasjonale klageadgang ikke har ført frem; e) vurdere alvorlige brudd hos en ratifiserende stat når dette

kreves av minst to andre parter til charteret; f) utgi en årlig aktivitetsrapport. Ifølge art. 54 skal kommisjonen fremme og offentliggjøre kommentarer og anbefalinger i den utstrekning det finnes passende.

I art. 56 ff. er reglene om domstolen. Den skal ha 7 medlemmer som velges for en periode på seks år av de ratifiserende stater, jfr. art. 56 og 57. Ifølge art. 58 skal domstolen a) behandle saker som en av de ratifiserende stater bringer inn for den når kommisjonen ikke har funnet en løsning; b) behandle tilsvarende saker innbrakt av individer; c) fortolke charteret og fastsette partenes plikter når en ratifiserende stat ber om det; d) utgi en årlig publikasjon. Art. 59 sier at domstolens avgjørelser skal ha samme rettskraft som «the final decisions handed down domestically in the parties».

AVSLUTTENDE BESTEMMELSER

Av de avsluttende bestemmelser er art. 63 nr. 2 verdt å merke seg. Den sier at charteret trer i kraft etter tre ratifikasjoner. Kommisjonen og domstolen skal imidlertid ikke etableres før 11 av araberstatene har ratifisert dokumentet. Ifølge art. 69 skal de ratifiserende stater utarbeide domstolens statutter.

AVSLUTNING

Det er tidligere utarbeidet regionale utkast til menneskerettighetsdokumenter i den arabiske verden uten at man har lyktes i å etablere rettslige instrumenter. Fortsatt krenkes menneskerettighetene i de fleste arabiske land. Det er videre kun ni av disse statene som har ratifisert FN-konvensjonene av 1966.

Vi ser imidlertid en tiltagende bevissthet om menneskerettigheter i den arabiske opinion. Flere NGOer har stilt seg positive til charteret. Unionen for Arabiske Jurister gav det sin fulle tilslutning på sin 16. kongress i Kuwait, april 1987. Det er imidlertid for tidlig å si om Ligaen for Arabiske Stater vil støtte dokumentet og om enkelte araberstater vil slutte seg til det.

Nobelsymposium om menneske- rettigheter juni 1988

I 1988 er det 40 år siden Verdenserklæringen om menneskerettigheter ble vedtatt og den Norske Nobelkomité vil organisere et symposium den 21. til 23. juni, hvor inviterte eksperter vil delta. Temaet for symposiet er «*The Challenge of Global Human Rights after 40 years*».

Symposiet til ta opp situasjonen for menneskerettighetene i dag, 40 år etter menneskerettighetserklæringen og vil utdype dette tema ved å drøfte de kulturelle, politiske, sosiale og økonomiske betingelser for å realisere menneskerettighetsprogrammet. Symposiet vil gå over tre dager, og en rekke internasjonalt kjente forskere har gitt sitt tilsagn om å delta. I følge det foreløpige programmet vil den første dagen av symposiet behandle utviklingen av mål, metoder og tilnæringsmåter for menneskerettighetsarbeidet innen FN. Dag to vil ta opp problemstillingen om menneskerettigheter og ulike sivilisasjoner ut fra utgangspunktet om at menneskerettighetene er universelle. Den siste dagen blir viet diskusjonen om politiske, sosiale og økonomiske hindringer for gjennomføringen av menneskerettigheter.